

Інформаційна довідка щодо екологічної політики Європейського Союзу та зеленого переходу*

***Анотація.** У довідці наведено загальну характеристику екологічної політики Європейського Союзу, що регулює правові засади охорони довкілля, боротьби зі зміною клімату, раціонального використання природних ресурсів та переходу до кліматично нейтральної економіки.*

***Ключові слова:** екологічна політика, зелений перехід, кліматична нейтральність, Європейський зелений курс, декарбонізація, циркулярна економіка, зміна клімату, *acquis* Європейського Союзу, інтеграція до Європейського Союзу.*

Вступ

Право Європейського Союзу (далі – ЄС) у сфері довкілля та зміни клімату є одним із найбільших і найрозвиненіших розділів *acquis* ЄС. Воно охоплює сотні нормативно-правових актів, що регулюють питання якості повітря і води, управління відходами, промислових викидів, збереження біорізноманіття, скорочення викидів парникових газів, сталого фінансування та функціонування ринкових кліматичних механізмів. За обсягом регулювання, рівнем деталізації та інституційною складністю цей розділ належить до найбільш комплексних у правовій системі Союзу.

Актуальність екологічного та кліматичного законодавства ЄС зумовлена глобальними викликами, пов'язаними зі зміною клімату, деградацією екосистем та виснаженням природних ресурсів. Європейський Союз позиціює себе як світового лідера зеленого переходу, формуючи модель економічного розвитку, що поєднує конкурентоспроможність із високими стандартами охорони довкілля та досягненням кліматичної нейтральності до 2050 року.

У контексті європейської інтеграції України цей розділ набуває особливого значення, оскільки його імплементація передбачає глибоку трансформацію національного законодавства, зміцнення інституційної спроможності та мобілізацію значних фінансових ресурсів, водночас відкриваючи стратегічні можливості для модернізації економіки, розвитку інноваційних секторів і залучення інвестицій у зелений та сталий розвиток.

Основна частина

Загальна характеристика актів права ЄС у сфері довкілля та клімату

Загальною метою ЄС в екологічній сфері є досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, забезпечення сталого економічного зростання без збільшення використання ресурсів, а також інтеграція екологічних стандартів у всі напрями політики Союзу¹.

Відповідно до статті 191 Договору про функціонування Європейського Союзу (далі – ДФЄС) політика Союзу у сфері довкілля спрямована на збереження, захист і поліпшення якості навколишнього середовища, охорону

¹ Treaty on the Functioning of the European Union. URL: http://data.europa.eu/eli/treaty/tfeu_2012/oj

здоров'я людини, раціональне використання природних ресурсів, а також на сприяння міжнародним зусиллям у боротьбі зі зміною клімату.

Екологічне та кліматичне право ЄС є багаторівневою системою норм, яка поєднує положення первинного права (зокрема статті 191–193 ДФЄС, а також такі принципи превентивності, «забруднювач платить», усунення шкоди у джерелі її виникнення тощо) із вторинним законодавством, що встановлює обов'язкові стандарти охорони довкілля, запобігання забрудненню та скорочення викидів парникових газів (основні акти наведено в табл. 1).

Табл. 1

Акт права ЄС	Загальна характеристика
Регламент (ЄС) 2021/1119 Європейського Парламенту та Ради від 30 червня 2021 року про встановлення рамки для досягнення кліматичної нейтральності та змінює Регламенти (ЄС) № 401/2009 та (ЄС) 2018/1999 («Європейський кліматичний закон») ²	Ключовий акт у сфері клімату, що закріплює обов'язкову для держав-членів мету досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року та встановлює проміжну ціль скорочення чистих викидів парникових газів щонайменше на 55 % до 2030 року (порівняно з рівнем 1990 року).
Директива 2003/87/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 13 жовтня 2003 року про встановлення системи торгівлі квотами на викиди парникових газів у Співтоваристві та змінює Директиву Ради 96/61/ЄС ³	Один з основних інструментів реалізації кліматичної політики, що запровадив систему торгівлі квотами на викиди парникових газів (далі – EU ETS). Система охоплює енергетичний сектор, енергомісткі галузі промисловості та авіацію й передбачає поступове скорочення ліміту викидів. EU ETS функціонує як ринковий механізм обмеження викидів шляхом встановлення загального ліміту та можливості торгівлі дозволами.
Регламент (ЄС) 2023/956 Європейського Парламенту та Ради від 10 травня 2023 року про встановлення механізму коригування вуглецевого кордону ⁴	Регламентом запроваджено Механізм вуглецевого коригування імпорту (СВАМ) для запобігання «вуглецевому витоку» та вирівнювання умов конкуренції для виробників із третіх країн.
Директива 2010/75/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 24 листопада 2010 року про промислові викиди (інтегроване запобігання та контроль забруднення) ⁵	Директива встановлює вимоги щодо інтегрованого дозволу та застосування кращих доступних технологій (ВАТ).
Директива 2008/50/ЄС	Директива встановлює граничні показники

² Regulation (EU) 2021/1119 of the European Parliament and of the Council of 30 June 2021 establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulations (EC) No 401/2009 and (EU) 2018/1999 ('European Climate Law'). URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2021/1119/oj>

³ Directive 2003/87/EC of the European Parliament and of the Council of 13 October 2003 establishing a scheme for greenhouse gas emission allowance trading within the Community and amending Council Directive 96/61/EC. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2003/87/oj>

⁴ Regulation (EU) 2023/956 of the European Parliament and of the Council of 10 May 2023 establishing a carbon border adjustment mechanism. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2023/956/oj>

⁵ Directive 2010/75/EU of the European Parliament and of the Council of 24 November 2010 on industrial emissions (integrated pollution prevention and control). URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2010/75/oj>

Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 року про якість атмосферного повітря та чистіше повітря для Європи ⁶	концентрації забруднювальних речовин та механізми моніторингу.
Директива 2008/98/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 19 листопада 2008 року про відходи та скасування деяких директив ⁷	Директива встановлює ієрархію поводження з відходами (запобігання, повторне використання, перероблення, утилізація).
Новий план дій щодо циркулярної економіки для чистішої та більш конкурентоспроможної Європи COM/2020/98 ⁸	Розвиток циркулярної економіки відповідним Планом дій, який передбачає перегляд законодавства у сфері упаковки та відходів упаковки, обігу пластику, екодизайну продукції та сталого споживання.
Директива Ради 92/43/ЄЕС від 21 травня 1992 року про збереження природних середовищ існування та дикої фауни і флори ⁹	Директива є одним з основоположних актів у сфері охорони дикої флори та фауни.
Директива 2009/147/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 30 листопада 2009 року про охорону диких птахів ¹⁰	Директивою визначено створення мережі Natura 2000 та встановлюються зобов'язання щодо збереження біорізноманіття.
Регламент (ЄС) 2020/852 Європейського Парламенту та Ради від 18 червня 2020 року про створення механізму для сприяння сталому інвестуванню та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2019/2088 ¹¹	Формування фінансової основи зеленого переходу забезпечується, зокрема, через Регламент, який визначає критерії віднесення економічної діяльності до екологічно сталої. Таксономія застосовується для цілей інвестування, розкриття інформації та формування фінансової звітності.

Варто також зазначити, що в межах пакета законодавчих ініціатив «Fit for 55» (2021–2023 роки) було здійснено комплексний перегляд кліматичного законодавства ЄС. Зокрема, посилено вимоги до скорочення викидів парникових газів, запроваджено окрему систему торгівлі викидами для будівель та транспорту, а також оновлено правила розподілу зобов'язань між державами-членами¹².

Загалом екологічне право Європейського Союзу є однією з найбільш комплексних і деталізованих сфер *acquis* ЄС. Воно охоплює понад двісті нормативно-правових актів, які встановлюють обов'язкові стандарти у сферах

⁶ Directive 2008/50/EC of the European Parliament and of the Council of 21 May 2008 on ambient air quality and cleaner air for Europe. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/50/oj>

⁷ Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj>

⁸ A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe COM/2020/98. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52020DC0098>

⁹ Council Directive 92/43/EEC of 21 May 1992 on the conservation of natural habitats and of wild fauna and flora. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/1992/43/oj>

¹⁰ Directive 2009/147/EC of the European Parliament and of the Council of 30 November 2009 on the conservation of wild birds. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2009/147/oj>

¹¹ Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2020/852/oj>

¹²Fit for 55. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fit-for-55/>

кліматичної політики, управління відходами, забезпечення якості повітря та води, контролю промислових викидів, підвищення енергоефективності та сталого фінансування. У сукупності ці акти формують цілісну модель зеленого переходу, що поєднує правові зобов'язання, ринкові механізми та фінансові стимули, спрямовані на досягнення кліматичної нейтральності й забезпечення сталого розвитку. Для досягнення цілей Паризької угоди – зокрема недопущення підвищення глобальної температури більш ніж на 1,5 С до кінця сторіччя – та реалізації Цілей сталого розвитку 11 грудня 2019 року в Європейському Парламенті було представлено Європейський зелений курс (European Green Deal), який закріплює курс на перетворення Європи на кліматично нейтральний континент до 2050 року (див. рис. 1 та 2).

Складові частини Зеленого Курсу:

Рис. 1¹³

¹³ Європейський Зелений Курс. URL: <https://ecoaction.org.ua/ievropejskyj-zelenyj-kurs.html>

Рис. 2¹⁴

Рівень імплементації положень *acquis* ЄС у законодавстві України

Наближення законодавства України до права та політики ЄС у сфері охорони довкілля та зміни клімату наразі здійснюється на основі Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (Розділ V, глава «Довкілля»)¹⁵, а саме Додатка XXX (Environment)¹⁶, який визначає перелік актів *acquis* ЄС та орієнтовні напрями/строки їх імплементації.

Оприлюднений Європейською Комісією 4 листопада 2025 року Звіт щодо України¹⁷ надає системну оцінку прогресу України за всіма критеріями наближення до права ЄС, включно з напрямом «Довкілля та зміна клімату» (розділ 27). Згідно зі Звітом Україна демонструє поступовий прогрес у впровадженні вимог *acquis* ЄС, зокрема у сфері оцінки впливу на довкілля, управління відходами, кліматичного моніторингу та водної політики. Водночас Європейська Комісія констатує, що повна гармонізація екологічного та кліматичного законодавства України з *acquis* ЄС ще не досягнута через недостатню розробку підзаконних актів, неповне виконання окремих директив, а також обмежену інституційну спроможність відповідних органів державної влади.

¹⁴ "Європейський зелений курс": що треба знати про екологічну політику ЄС. URL: <https://ecopolitic.com.ua/ua/news/ievropejskij-zelenij-kurs-shho-treba-znati-pro-ekologichnu-politiku-ies/>

¹⁵ Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/984_011?utm_source=chatgpt.com#Text

¹⁶ Додаток XXX до Глави 6 «Навколишнє природне середовище» Розділу V «Економічне і галузеве співробітництво». URL: <https://mepr.gov.ua/wp-content/uploads/2023/07/Dodatky-do-rozdilu-5.doc>

¹⁷ Ukraine 2025 Report. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:52025SC0759>

Основними напрямками стали оцінка впливу на довкілля та стратегічна екологічна оцінка, управління відходами, кліматичний моніторинг і звітність, водна політика, а також оцінка якості повітря й регулювання промислових викидів.

Серед ключових змін слід виокремити такі:

- прийняття законів України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017) та «Про стратегічну екологічну оцінку» (2018), які заклали процедурну основу для імплементації Директиви 2011/92/ЄС і Директиви 2001/42/ЄС. Це дозволило запровадити прозорі процедури залучення громадськості та інтеграції екологічних норм на стадії планування масштабних проєктів;

- ухвалення Закону України «Про управління відходами» (2022), що наблизило національне регулювання до положень Директиви 2008/98/ЄС та пов'язаної рамки циркулярної економіки. Результатом стало створення системи класифікації відходів, принципів розширеної відповідальності виробника та вимог до перероблення й мінімізації захоронення відходів;

- Закон України «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» (2019) заклав підґрунтя для створення системи обліку викидів, що відповідає підходам ЄС. Водночас повноцінна інтеграція в систему EU ETS або створення аналогічної національної моделі потребують подальших законодавчих і технічних доопрацювань;

- внесення змін до Водного кодексу України та прийняття профільних актів спрямовані на імплементацію принципів Водної рамкової директиви 2000/60/ЄС. Однак, низка питань, зокрема щодо охорони водних екосистем, розвитку системи моніторингу та управління ризиками, потребує подальшого врегулювання на рівні підзаконних актів;

- Закон України «Про охорону атмосферного повітря» відповідає базовим екологічним цілям, але повне гармонізоване регулювання, зокрема у сфері видачі промислових дозволів та застосування інтегрованих стандартів (IED перебуває на етапі становлення.

Ukraine Facility

Планом для Ukraine Facility¹⁸ передбачено низку заходів, спрямованих на імплементацію екологічного acquis ЄС та прискорення зеленої трансформації. Ініціатива Ukraine Facility має на меті зміцнення інституційної спроможності, модернізацією інфраструктури та залучення фінансування для впровадження екологічних стандартів ЄС. Зокрема, передбачено такі кроки:

1. Набрання чинності Законом України «Про управління відходами». Закон № 2320-ІХ сформував рамкову систему управління відходами відповідно до Директиви 2008/98/ЄС.

2. Запровадження системи моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів. Закон України № 377-ІХ «Про засади моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів» набрав чинності та створив нормативну основу для функціонування системи обліку викидів відповідно до кліматичних стандартів ЄС.

¹⁸ Ukraine Facility. URL:<https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>

3. Затвердження оновленої кліматичної цілі до 2030 року. Урядом визначено нову ціль зі скорочення викидів парникових газів у межах міжнародних зобов'язань України, що відображає поступове наближення до підходів ЄС, закріплених у межах Європейського кліматичного закону.

4. Підготовка проєкту Національного плану з енергетики та клімату (NECP)¹⁹. Розроблення цього документа здійснюється відповідно до європейської моделі планування кліматичної та енергетичної політики.

Актуальні тенденції розвитку законодавства ЄС у сфері екологічної політики та зеленого переходу

5 липня 2023 року Європейська Комісія представила пакет ініціатив щодо розвитку «зелених» технологій у межах Net-Zero Industry Act, спрямований на прискорення виробництва стратегічних низьковуглецевих технологій у ЄС. У 2024 році було прийнято Регламент (ЄС) 2024/1735 про створення рамки для посилення виробництва технологій із нульовими викидами²⁰. Документ передбачає спрощення дозвільних процедур, визначення стратегічних проєктів та формування промислової бази ЄС для реалізації зеленої трансформації.

У червні 2024 року Європейський Парламент остаточно схвалив Регламент (ЄС) 2020/852 Європейського Парламенту та Ради від 18 червня 2020 року про створення механізму для сприяння сталому інвестуванню та внесення змін до Регламенту (ЄС) 2019/2088²¹, який став першим обов'язковим актом ЄС щодо масштабного відновлення екосистем. Документ установлює юридично зобов'язальні показники відновлення деградованих земель, лісів, водно-болотних угідь і морських екосистем до 2030 та 2050 років. Особливою тенденцією є посилення контролю за глобальними ланцюгами постачання.

Крім того, у 2024–2025 роках завершено перегляд законодавства ЄС у сфері якості повітря.

Висновок

Екологічна політика Європейського Союзу охоплює комплекс правових норм, спрямованих на охорону довкілля, протидію зміні клімату та перехід до ресурсоефективної економіки. Відповідний розділ права ЄС передбачає гармонізацію національних законодавств держав-членів із метою забезпечення високого рівня захисту довкілля та досягнення кліматичної нейтральності.

Європейське екологічне право встановлює обов'язкові стандарти щодо скорочення викидів парникових газів, управління відходами, забезпечення якості повітря й води, регулювання промислових викидів, відновлення природних екосистем та розвитку відновлюваної енергетики. Важливим складником є застосування економічних механізмів регулювання, інтеграція екологічних критеріїв у фінансову політику, а також забезпечення прозорості й відповідальності суб'єктів господарювання у сфері сталого розвитку.

¹⁹ Проєкт Національного плану з енергетики та клімату України 2025-2030. URL: <https://me.gov.ua/view/e79ecda3-f092-4d36-b600-21083ee61fa8>

²⁰ Regulation (EU) 2024/1735 of the European Parliament and of the Council of 13 June 2024 on establishing a framework of measures for strengthening Europe's net-zero technology manufacturing ecosystem and amending Regulation (EU) 2018/1724. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1735/oj>

²¹ Regulation (EU) 2024/1991 of the European Parliament and of the Council of 24 June 2024 on nature restoration and amending Regulation (EU) 2022/869. URL: <http://data.europa.eu/eli/reg/2024/1991/oj>

Корисні посилання

Європейський зелений курс (European Green Deal):

https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024/european-green-deal_en

Більше інформації про новоприйняті акти права ЄС та тенденції розвитку права ЄС у [Путівниках acquis ЄС \(Євродайджестах\)](#) Дослідницької служби Верховної Ради України:

https://research.rada.gov.ua/documents/analyticRSmaterialsDocs/analytical_periodical

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*